

HERMENEVS

5^e JAARGANG, AFL. 9 — 15 MEI 1933

Fama Volans

There's a hefty set of people who have risen into fame
By emulating ICARUS (who gave a sea his name);
Very cheerfully they venture upon flights across the sea
Without thinking of the worry that they leave behind to me.

In the papers antecedently they notify their flights,
And I read up all about them till I cannot sleep o'nighte;
I dream that I am flying and I roll about in bed
Till I make a spinning nose-dive and alight upon my head.

I imagine them aloft there, men and women, even kids,
And I wonder what will happen if the frail contraption skids;
Or I picture them marooned upon an oscillating floe,
Altercating (for a haddock) with a seal or Eskimo.

Now to spoil another's pleasure is a sorry sort of thing
And I wish them every comfort in their life upon the wing;
And all that I would venture is to ask them when they fly
Not to advertise their going but to do it on the sly.

Punch, September 28, 1932.

LATINE.

Est genus intrepidum, fama super aethera vecfum:
Conditor Icaris nomina fecit aquis.
Trans mare corripiunt hilari per inane volatus
Nec quam sollicitus linquar ego reputant.

Significant actis hos cursus ante diumis,
Quae cum perlegi, pervigil usque cubo:
Tum volitare mihi videor lectoque rotatus
Lapsu praecipiti vertice tango solum.

Tum sublime viros cemo et cum prole femellas:
 Quid si tam fragilis machina lapsa cadat!
 Per mare Rhiphaeum fluitant et propter asellum
 Monstris cum rabidis iurgia multa movent.

Nempe voluptates alienas perdere turpe est
 Alatoque gregi tempora laeta precor;
 Ne tamen ante suos pergant vulgare volatus
 Obsecro: furtive regna superna petant!

P. H. D.

Uit de Antieke Folklore

V.

NACHTELIJKE GEESTVERSCHIJNINGEN

Wie Florence kent, kent ook den weg, die zich aan den linker Arno-oever, bij de Porta San Niccolo, hoog tegen den heuvel opslingert tusschen villa's, in hoog geboomte en weligen bloementooi verscholen, naar het Piazzale Michelangelo met de bronzen copie vsin Michelangelo's David. Een eind verder, zich naar links afbuigend van den breeden Viale dei Colli („Weg der heuvelen”), die telkens verrast door een ruim, onbelemmerd uitzicht over de Bloemenstad, zooals ze zich warm genesteld heeft tusschen beschuttende heuvelketens, kronkelt de weg nog een eind naar boven, tot waar de oudste kerk van Florence staat: San Miniato al Monte. Een prachtig bedehuis, van sobere waardigheid, hoog verheven boven het gewoel van de stad. Harmonisch en stijlvol is de gevel, nabootsing van een antieken tempel, — een bewijs, hoe ook in de Middeleeuwen (de kerk dateert uit de elfde eeuw) de liefde voor de klassieke cultuur geenszins dood was. Ook het inwendige doet, wanneer de oogen eerst aan het zeer gedempte licht gewend zijn, weldadig aan door den eenvoud van bouwstijl en détail versiering.

Wanneer men naar San Miniato gaat na het sluitingsuur der musea, dan kan het treffen dat men, uit de kerk komend, links in het Westen de zon in gulden gloed ziet ondergaan en geniet van een wonder kleurenspeel: op de heuvelen in de verte donkere coniferen en cypressen, scherp omljnd tegen het geelrood der luchten,

en daar beneden een stad van warm-witte huizen, zich afteekend tegen groene olijf hellingen, met fijne contouren van kerktorens, en in het midden pralend de sierlijk gebogen koepel en de luchtige campanile van den Dom.

Naast de kerk ligt een groot kerkhof, met veel monumenten langs de cypreslanen, en weer hooger liggende terrassen, alle dienend tot een rustplaats voor de dooden. Hier trof mij eens het opschrift op het graf van een 16-jarig meisje; het volgt hier in vertaling: „Maak u los, voor een oogenblik, uit de omhelzingen uwer cherubijnen, reine ziel, die den hemel bewoont, en daal dan af, o geliefde, op lichte vleugelen zwevend door de muren van ons huis, om door uw nabijheid de oneindige smarten te verzachten van uw ouders, die uitgeput zijn van lang waken en klagen.”

Het is mij niet bekend of de eigenaardige voorstelling, die wij hier aantreffen, dat nl. de overledenen in staat zijn aan hun treurende verwanten te verschijnen op grond van eigen neiging en vermogen, in Zuidelijke landen meer wordt aangetroffen. Zeker mag dat waarschijnlijk heeten, en de mogelijkheid is niet uitgesloten, dat dit geloof aan nachtelijke verschijningen van gestorvenen sinds de klassieke oudheid onafgebroken is blijven voortbestaan. Zoo vele antieke opvattingen en gebruiken zijn immers de eeuwen door in stand gebleven, zij liet ook in bijkomstigheden gewijzigd en vooral : gekerstend.¹

Indien wij een bericht uit vrij troebele bron geloof konden schenken, dan zouden zelfs wijsgeeren uit de school der Stoa (het verband schijnt op Posidonius te wijzen) de mogelijkheid van zulke verschijningen hebben geleerd. Wij bezitten nl. op naam van Quintilianus een *declamatio* met den titel *Sepulcrum incantatum* („Het betooverdegraf”). Dergelijke redevoeringen, ontstaan in de scholen der rhetoren, behandelen gefingeerde onderwerpen van meestal sterk-casuïstischen aard; het geval echter, waaraan deze redenaar zijn pathetische welsprekendheid botviert, heeft, gelijk ons blijken zal, althans een reëlen ondergrond. Een echtpaar verloor een eenigen zoon door den dood. De vader schijnt daardoor niet al te diep geschokt; de indruk wordt gewekt, dat hij het met zijn zoon ook bij diens leven niet al te best vinden kon. De moeder daarentegen is radeloos van droefheid; in den nacht, nadat het lichaam van

¹ Vgl. o.a. Jaarg. II, p. 85.

haar zoon op den brandstapel is gelegd, wijkt de slaap van haar oogen, terwijl alle huisgenooten, haar man inclus, een zoeten slaap genieten. Dan gebeurt het onverwachte: zij ziet haar zoon verschijnen, niet als een vale schim, maar juist zooals hij bij zijn leven was. Een ongekende vreugde overmeestert haar, vooral als ook eiken volgenden nacht de verschijning zich herhaalt. Zij spreekt met den jongen, omhelst en kust hem; overdag moet zij hem missen, maar 's nachts is hij geheel haar eigendom. Toch is er iets, wat haar vreugde tempert: het is de angstige vraag, of zij haar ervaring aan haar echtgenoot moet mededeelen, en welke uitwerking eventueel die mededeeling hebben zal. Als zij tenslotte met bezwaard hart gedaan heeft wat zij voor haar plicht houdt en alles heeft opgebiecht aan haar man, die tot nu toe in zijn diepen slaap niets gemerkt had, begeeft deze zich naar een magiër en roept zijn hulp in, om de schim van zijn zoon voor altijd in haar graf te bannen. Als motief geeft hij later op, dat hij zich ongerust maakte over den zenuwtoestand van zijn vrouw, die door haar slapeloosheid en door de sensatie van nachtelijke geestverschijningen geheel overstuurd dreigde te geraken. Maar hoewel hij beweert, dat die verschijningen natuurlijk uitsluitend het product zijn van inbeelding en autosuggestie, laat de schrijver toch doorschemeren, dat de man doodsbenuwd is voor het geval, dat zijn zoon aan hem zelf verschijnen zou.

De magiër slaagt er in, met behulp van tooverformules en van ijzeren banden, die om den graf heuvel gelegd worden, de schim van den doode aan het graf te kluisteren, — een sinister bedrijf, dat onze rhetor blijkbaar met graagte teekent. De zaak komt nu voor den rechter, doordat de moeder, zoo onbarmhartig van haar eenigen troost beroofd, haar man aanklaagt wegens mala tractatio. Het betoog van den advocaat laten wij verder rusten; de vraag, die onze belangstelling wekt, is deze: is dit gegeven puur verzonnen, of heeft inderdaad de overtuiging geleefd, dat overledenen het vermogen bezaten, zich in den nacht aan geliefde betrekkingen te manifesteren?

Inderdaad blijkt dat het geval te zijn. Een duidelijk bewijs is o. a. een inscriptie uit Rome, nu bewaard in het Capitolijnsch Museum (*Corpus Inscriptionum Latinarum* VI 18817; Dessau 8006). Zij luidt aldus:

Animae sanctae colendae

D. M. S.¹

Furia Spes L. Sempronio Firmo
 coniugi carissimo mihi. Ut cognovi,
 puer puella obligati amori panter;
 cum quo vixi tempori minimo, et
 quo tempore vivere debuimus,
 a manu mala diseparati sumus.
 Ita peto vos, Manes sanctissimae,
 commendatum habeatis
 memn carum et vellitis
 huic indulgentissimi esse
 horis nocturnis
 ut eum videam
 et etiam me fato suadere
 vellit, ut et ego possim
 dulcius et celerius
 aput eum pervenire.²

In vertaling luidt dit roerend getuigenis van een sterke liefde ongeveer:

Aan de reine, eerbiedwaardige ziel.

Der heilige schim gewijd.

Ik, Furia Spes, aan L. Sempronius Firmus
 mijn zeer geliefden echtgenoot. Sinds ik hem leerde kennen,
 waren wij als jongen en meisje gelijkelijk door liefde verbonden.
 Ik mocht maar heel kort met hem leven, en
 in den tijd dat wij op het leven recht hadden
 werden wij door booze hand vaneengescheiden.
 Daarom bid ik u, zeer heilig Schimmenrijk,
 wil u het lot aantrekken van
 mijn geliefde, en wilt
 zeer toegeeflijk jegens hem zijn
 in de nachtelijke uren,

¹ D (is) M(anibus) S(acrum).

² De afwijkingen van de klassieke schrijftaal (de abiativi amori en tempori, het compositum *di(s)separare*, de dubbele / in *vellit* en *vellitis*, de constructie van *peto c. acc.*) zal de lezer reeds zelf genoteerd hebben.

opdat ik hem zien mag
 en hij ook bij het Lot voor mij een goed woord doen
 wil, opdat ook ik in staat zij
 blijder en sneller
 tot hem te komen. ¹

Utrecht.

H. WAGENVOORT

Een Zegelied van Horatius

De grootste roem van Horatius waren en blijven zijn liederen, carmina, ooidai of oden, die gezongen konden worden op de toen nog voortlevende melodieën der Grieksche lyri. Maar of dit dikwijls gebeurd is en Horatius zelf het ooit anders dan voor de aardigheid gedaan heeft, waag ik te betwijfelen. In elk geval onthullen zij ons thans andere waarden dan die melodieën, waarvan alleen het rhythmisch schema ons bekend is, andere waarden, waaraan wij altijd het recht en soms de plicht ontleenen dit rhythmisch schema te verwaarloozen in een Nederlandsche navolging, waarbij toch in elk geval het karakteristieke der gemeten lettergrepen schromelijk te loor gaat en de bekoring ontbreekt, die voor den dichter en zijn tijdgenooten verbonden was aan het onwillekeurig ook zonder muziek medehooren van eerbiedwaardige, meer dan vijf eeuwen oude zangwijzen.

De eerezucht Latijnsche woorden te scheppen voor die overgeleverde melodieën is bij Horatius waarschijnlijk ouder dan de bitterheid der oudste refreinen (epoden of jamben) en praatjes (sermones of satirae), al valt de publicatie veel later. Niet eerezucht echter alleen zal hem geprikkeld hebben, maar ook de objectieve moeilijkheid der taak, die hem eigen innerlijken strijd hielp uiten en tevens verbergen, het masker, dat aan elke oprechtheid het onkuische en aan elke onoprechtheid het bedrieglijke ontnam.

Onder alle maskers is dat van Alcaeus, onder alle zangwijzen is die van Alcaeus hem het dierbaarst geweest, hoewel en omdat de

¹ Aanwijzing van overeenkomstige opvattingen in andere klassieke teksten zou door mij zeer op prijs gesteld worden.

ridderlijke minstreel van Lesbos eerder zijn tegendeel was dan zijn evenbeeld.

Zeker niet het oudste, maar wel een zijner oudste en best geslaagde Alcaeische liederen (I 37) heeft hij gedicht, toen de dood van Cleopatra in het jaar 30 v. Chr. te Rome bekend werd. Daarbij heeft hij zich een feestgezing van Alcaeus herinnerd op den dood van zijn politieken tegenstander, den „tyran” Myrsilus, waarvan ons twee regels zijn overgeleverd :

„Viert nu een dronken feest en slaat hem lustig om!
Want Myrsilus is dood en hij komt nooit weerom.”

Hoort nu hoe Horatius hier de studentikoze fuiflust tempert door zwerige ironie en het meedoogenloos zegepralen veredelt tot eerbied voor den verslagen vijand, die geenszins te kort doet aan den verschuldigden eerbied voor den thans oppermachtigen Caesar Octavianus, wiens lichte kruisers of brigantijnen de zware Aegyptische galeien bij Actium hadden verjaagd of vernietigd:

Drinkt, vrienden, nu en danst met blijden voet!
Nu was het waarlijk tijd een godenmaal
met uitgezochte spijzen te bereiden.

Te voren moest de feestwijn blijven rusten
in spinnerag, zoolang het Capitoel,
het Rijk bedreigd werd door een koningin,
die met haar wellustkranken slavenstoet
in dronken overmoed zich zeker waande
van onzen ondergang, maar werd gestuit,
toen zij haar vloot in vlammen op zag gaan.
Haar zwijmelenden geest joeg Caesar voort,
van Rome weg, tot wreede werkhjkheid.

Daar kwam hij aangeroeid, zooals de havik
zich op de duiven stort of hazewind
op jacht, waar sneeuw de wijde velden dekt.

Hij zal het hellespook in boeien slaan!
Maar zij wil ed'ler einde, vreest geen zwaard
en zoekt geen schuilplaats aan een verre kust.

Met opgeheven hoofd keert zij terug
naar het tooneel van haar gevallen grootheid
en speelt . . . met giftig adderengebroad.
Haar ongebroken trots braveert den dood:
zij gunt den brigantijnen geen triumph,
verheerlijkt door onttroonde Majesteit.

Den Haag.

A. RUTGERS VAN DER LOEFF.

Het Romeinsche Boek

I.

PAPYRUS.

Waarop hebben Caesar en Cicero hunne werken geschreven of doen schrijven? Meermalen heb ik ervaren, dat daaromtrent verkeerde meeningen heerschen; zelfs oud-gymnasiasten heb ik op die vraag wel hooren antwoorden: op perkament! Daarom zal het wellicht aan vele lezers van Hermeneus niet onwelkom zijn eens het een en ander over het ontstaan van het boek in de Romeinsche wereld te vernemen.

De Romeinen hebben voor letterkundige werken papyrus gebruikt tot de 7de eeuw en voor correspondentie zelfs tot de 13de eeuw. Derhalve is papyrus het gewone materiaal geweest in den tijd, toen de classieke werken zijn ontstaan, en het taaie en sterke perkament, waarop die werken eeuwen na den dood der auteurs zijn gecopieerd, heeft ons die werken bewaard.

Caesar en Cicero zouden dus een perkamenten boek als een even groote curiositeit hebben beschouwd als wij thans de papyrusrollen, die slechts in het droge zand van Egypte de eeuwen hebben getrotseerd.

Voor de publicatie van letterkundige werken in den Romeinschen tijd komt dus alleen de papyrus in aanmerking — en voor hunne overlevering op onzen tijd het perkament.

Papyrus werd vervaardigd uit de gelijknamige plant, die den Egyptenaren sedert overoude tijden bekend was: zij heeft in dat

land haar bloeitijd gekend onder de eerste Ptolemaeën, in de 3de eeuw v. C., en is te Rome verbeterd en volmaakt. Tegenwoordig wordt de plant alleen in Nubië gevonden en op Sicilië, waar zij door de Arabieren is geplant. Zij bereikt een hoogte van 6 à 8 voet en heeft een driehoekigen stengel van 13 à 15 cm doorsnede. De papyrus, charta, nu werd gemaakt van het spint, βίβλος, medulla, uit den stengel. Dit werd gespouwd in reepen, schedae, zoo dun mogelijk, die vlak tegen elkaar op een tafel werden gelegd. Daaroverheen legde men dan kruiselings een tweede dergelijke laag, die met mede en water op de benedenlaag werd gekleefd. Daarna werd het stuk geperst of geklopt en in de zon gedroogd en gebleekt, waardoor het een geelachtige kleur bekwam. Nadat het vervolgens van oneffenheden was ontdaan, werd het in gelijke strooken gesneden. Plinius, die de bereiding beschrijft (H. N. XIII, 74.), zegt, dat er acht of negen merken van papyrus in den handel waren en dat die van 25 cm breedte de beste waren: de mindere waren 15 cm of minder breed en de lengte of hoogte varieerde van 18½ tot 30 cm.

Slechts ééne zijde werd gewoonlijk beschreven, n.l. die waarop de strooken horizontaal liepen, en dezen, ook na de bereiding zichtbaar, geleidden de pen, calamus, van den schrijver. Die pen was van riet met grove punt, die met een mes was gespleten, zooals eertijds bij onze ganzepen, die het eerst vermeld wordt bij Isidorus, bisschop van Sevilla (gest. 636). De voor het schrijven op papyrus gebezigde inkt, atramentum, was uit roet en gom bereid en verdund met water of azijn, dus eigenlijk meer verf dan inkt, en met een nat sponsje, dat de schrijver steeds bij de hand had, gemakkelijk uit te veegen, als hij zich had vergist. Was die inkt droog en hard geworden, dan kon hij worden afgewasschen — niet geschraapt, teneinde de papyrus opnieuw te gebruiken, maar dit gold als een blijk van schrielheid of armoede. De achterkant van reeds gebruikte chartae werd wel voor kladjes gebezigd.

Hoe nu werden van die losse bladen de boeken gemaakt ?

Het papyrus-boek was een rol, volumen, en ontstond door het vereischte getal bladen, plagulae of paginae, aldus met de zij-kanten aan elkaar te lijmen, dat de lijntjes op elk blad parallel liepen met de lengte van de rol. Het was dus noodig bij het schrijven een breede ruimte open te laten aan den kant van elk blad en deze randen, op elkaar gelegd en gelijmd, vormden derhalve een

onbeschreven ruimte tusschen de kolommen ter dubbele dikte van de papyrus. Daarop werd een stokje aan den linkerkant van het eerste — en evenzoo aan den rechterkant van het laatste blad bevestigd, umbilicus genaamd, zooals bij onze wandkaarten. Het volumen werd vervolgens stijf om den stok van het laatste blad gerold, de boven- en onderkanten, frontes, van de rol met puimsteen, pumex, glad gemaakt en de rol ingewreven met cederolie tegen vocht, caries, en tegen wurmen en motten, tineae en blattae. Als versiering werden de frontes soms zwart geverfd en de umbilicus met beschilderde of vergulde knoppen voorzien of hoornvormig uitgesneden (cornua). Boven aan de rol, d. w. z. boven aan één der bladen, werd een stukje perkament bevestigd, titulus, bevattende den naam van het werk en van den schrijver. Voor elke rol werd een perkamenten koker gemaakt. Bestond een werk uit meer volumina, dan werden de rollen te samen in bundels, fascies, in een houten hoedendoos, capsula of scrinium, geplaatst, zóó dat de tituli te lezen waren, wanneer het deksel er afgenomen werd.

Bij het lezen werd de rol in beide handen gehouden en kolom na kolom met de rechterhand afgerold, terwijl de linker het gelezene op de andere stok weer oprolde. Na lezing rolde men het volumen weer stijf op den umbilicus door de rol onder de kin te houden en met beide handen te draaien, een bewerking, die heel wat tijd en geduld vereischte en heel wat slijtage met zich bracht!

Een groote menigte papyri is allengs te voorschijn gebracht, hoewel geen enkele een compleet Latijnsch werk bevat: de eersten in 1752 in halfverkoolden toestand uit het onder de lava bedolven Herculanium en sedert het begin der 19de eeuw uit Egyptische graven en onder het zand begraven steden: zij bevatten grootendeels Grieksche en Egyptische teksten en worden bewaard in de bibliotheken te Londen, Parijs, Berlijn, Weenen, Leiden e. a. Vele bloemlezingen uit- en handleidingen over de papyrologie zijn verschenen, waarvan vermelding verdient die van W. Schubart, *Einführung in die Papyruskunde*, Berlin 1918.

P. H. D.

Een Antieke Avonturier

Avontuurlijke carrières, levens met grooten ommekeer ten goede of ten kwade, zijn er in de Oude Geschiedenis genoeg aan te wijzen. De weinig stabiele toestanden op staatkundig en sociaal terrein stelden menig wils- en daadkrachtig man in staat tot de hoogste macht te stijgen, maar brachten ook vele hoog- en hoogstgeplaatsten tot een plotselingen val. Den moraliseerenden auteurs ontbrak het waarlijk niet aan voorbeelden om te onderstrepen, dat al het menschelijke wisselvallig is en niemand gelukkig kan geprezen voor zijn dood. Het spook van ondergang, dood, ballingschap, omwenteling bezat in de oudheid een realiteit, die het thans levend geslacht eerst in de laatste jaren van wankeling weer ten volle heeft leeren navoelen.

Maar toch, wanneer ik spreek van avonturiers, denk ik niet aan de vorsten, staatslieden en veldheeren, al ontbrak het ook hun niet aan velerlei lotswisseling. Hun persoonlijke ervaringen hebben zich verbonden met het lot van landen en volken en het persoonlijke in hun leven, hoezeer ook voor hen zelf natuurlijk het eerste en belangrijkste, is op den afstand der eeuwen overheerscht door het „belangrijke”, dat ze tot stand brachten of mede beleefden.

Er zijn er zeker ook wel onder hen, wier namen geen geschiedboek verzwijgt, wier persoonlijk geruchtvol leven, meer dan hun blijvende invloed, hun die plaats heeft gegeven — in denk aan figuren als Pyrrhus en Demetrius de Veroveraar — maar juist zij zijn het, aan wie de historie het meest geneigd is den naam van avonturier te geven, om hun wezensverwantschap met hen, die, in het persoonlijke van hun lotgeval blijvende, de historische belangrijheid niet bereikten, zij het ook dat de historie nooit mag vergeten, dat de voor ons oog diffuse achtergrond der geschiedenis juist door zulke figuren is bepaald en gekleurd.

In ouden, evengoed als in nieuweren tijd.

Maar terwijl we uit onze Westersche Geschiedenis gegevens genoeg bezitten om het leven en wezen van vele zulke existentiën, ontdekkers, pioniers, condottieren, gelukzoekers en rusteloozen van allerlei aard, te kunnen schilderen, zijn hun geestesbroeders uit de oudheid nagenoeg geheel in anonymiteit verzonken. Alleen in onze phantasie kunnen we ze ons voorstellen, die Grieksche zeelui

en zwervers, die aan alle kusten zich vestigden, die Romeinsche mercatores, die de legioenen overal al aantreffen als voorbereiders en gidsen der verovering.

En wanneer we uit toevallige gegevens eens van een hunner de levensloop kmmen reconstrueeren, hoe uiterlijk en armelijk blijft ook dan nog het beeld: Om het tot de volle werkelijkheid terug te roepen zou de phantasie en de pen van een Flaubert noodig zijn, die in zijn Salamambo het oude Carthago uit zijn asch opriep.

De nuchtere historicus moge zich liever bepalen tot liet zekere en het bewijsbare, is er niet in ons allen, die de geschiedenis lief hebben, een vonk romantische phantasie over, die ons in staat stelt, de weinige dorre feiten aan te vullen tot een levende werkelijkheid?

In een van onze grootsten, in Mommsen, was deze innerlijke medebeleving zeker heel sterk, het geheim van het leven van zijn werken! Hij is het ook geweest, die den levensloop van den man, dien ik u wilde voorstellen, uit verstrooide gegevens weer heeft opgebouwd. (Histor. Schriften II, 470—492).

Publius Sittius P. filius werd geboren te Nuceria, omstreeks het begin van de laatste eeuw voor Chr., tijdgenoot dus van Cicero en Caesar. Zijn vader schijnt een in zijn streek invloedrijk man geweest te zijn, belangrijk genoeg, dat ook te Rome zijn trouw blijven in den tijd van den Bondgenootenoorlog werd opgemerkt en gewaardeerd. De zoon zal dus gemakkelijk toegang verkregen hebben tot de Romeinsche jeunesse dorée. Maar helaas, hij vond aansluiting bij de niet aanbevelenswaardige elementen, de beruchte kring, waar Catilina als oudere leidsman en booze geest den toon aangaf. Toch behoorde hij blijkbaar niet tot de geheel ontzenuwde degeneré's, die Cicero en Sallustius ons leekenen. Al heeft hij ook medegedaan aan het losse leven van die kringen, het plezierieven te Rome was voor hem niet het eenige: hij vond tegelijk gelegenheid zaken te doen in Spanje en Mauretanië. We hooren, dat hij vorsten daar geld had geleend. Geen onvoordeelig bedrijf. Brutus, de brave, en Caesar, de machtige, deden er gelijkelijk aan mee op zijn tijd; slechts een sentimentalist als Cicero ergerde zich er aan als zulke politici de staatsmacht gebruikten om hun afpersing kracht bij te zetten. Maar onze Sittius was geen politieke machthebber, latere feiten wettigen het vermoeden, dat hij slag bezat met die barbaren om te gaan en met hen op goeden voet stond. De sommen, die hij

daar in de verte aan plaatselijke potentaten uitleende, verkreeg hij door zijn Italiaansche bezittingen te belasten met hypotheeken.

Is hij bij deze transacties te ver gegaan ? Waren zijn credieten, wat we heden zouden noemen: bevroren, en dreigde executie in Italië ? Of dreef hem alleen loszinnigheid en hebzucht ? We zullen het wel nooit met zekerheid kunnen weten. In elk geval, hij werd mede betrokken in de Catilinarische samenzwering, ons allen welbekend.

Duidelijk is, dat een vernietiging der schuldboeken in Italië hem van zijn verplichtingen zou hebben ontslagen en zijn vorderingen niet zou hebben aangetast. Ja, wanneer hij bij een revolutie in Rome een rol zou kunnen spelen, met hoeveel meer gezag zou hij dan gestaan hebben tegenover zijn eigen debiteuren!

Tegelijk was hij voor de samenzweerdere een nuttige aanwinst.

We weten allen, dat Catilina getracht heeft buitenlandsche stammen te gebruiken voor zijn doel; Sallustius vertelt ons, dat men er op rekende, dat zij om van hun schulden bevrijd te worden zich tot alles zouden leenen. Welnu, zoo zou ook Sittius in Spanje en Mauretanië, juist door zijn invloed als schuldeischer, voor de zaak der revolutie nuttig kunnen werken.

Ten tijde, dat in Rome het kritieke uur sloeg en de samenzwering mislukte, vertoefde Sittius in Mauretanië met het doel troepen te verzamelen.

Het schijnt evenwel, dat hij nog geen stappen ondernomen had, die hem voor goed compromitteerden. Want wel werd in de processen, die later volgden tegen Catilinarii, zijn naam genoemd als medeplichtig, maar niemand minder dan Cicero verzekerde voor de rechtbank, dat Sittius „die hem ook door banden van gastvriendschap was verbonden” onschuldig moest zijn. Sittius had na de catastrophe zijn goederen in Italië geliquideerd en zijn schuldeischers voldaan : „ziet ge wel”, redeneert Cicero, „zulk een soliede zakenman kan men toch niet aanzien voor een gezet der bankroete Catilinariërs.” Voorwaar een schijnargument en een verdediging, die eensdeels zijn motief gevonden zal hebben in het zeer begrijpelijk streven van Cicero om de Catilinariërs, nu voor de staat ongevaarlijk, maar voor hem persoonlijk een voortdurende bedreiging, zooveel mogelijk te isoleeren en te verzwakken, anderzijds wel ook voortgesproten uit die gastvriendschap van oudsher, de ongeschreven wet van de Romeinsche adel, dat men zulke

persoonlijke connecties, die tegelijk de basis voor politieken invloed vormden, zoo eenigszins mogelijk moet handhaven.

In elk geval, Sittius heeft het niet raadzaam geacht naar Italië terug te keeren, ja, het schijnt zelfs, dat de terugkeer hem verboden is geweest, want later spreekt Cicero in een ons bewaarden brief er zijn leedwezen over uit, dat hij ook verder door den invloed van een „vijand” het vaderland zal moeten mijden. Zijn jonge zoon bevindt zich, zooals uit dit schrijven blijkt, te Rome en onder de kenniskring van Cicero.

Het is duidelijk, dat Cicero er eenige waarde aan hecht met vader en zoon op goeden voet te staan. Want Sittius zwiert niet als hulpeeloos balling rond; hij was er in geslaagd zich op eigen hand een positie te verwerven. Met de troepen en gelden ter zijner beschikking had hij zich gewend tot koning Bocchus van Mauretanië, in diens dienst toonde de vroegere koopman en landjonker, dat Catilina geen slechten kikk ^ehad had op zijn capaciteiten. Hij organiseerde de strijdkrachten van den Koning op Romeinschen voet en behaalde aan het hoofd van zijn volgelingen zulke voordeden op de naburen van den Vorst, dat hij weldra in het hoogste aanzien stond en een factor van belang vormde in een tijd, waarin beide partijen te Rome hun voor- en tegenstanders en mogelijke bondgenooten reeds monsterden.

Tevens had zijn handelsgeest hem nog niet verlaten: wederom uit Cicero's correspondentie kunnen we met vrij groote waarschijnlijkheid gissen, dat hij o.a. voor de spelen te Rome optrad als leverancier van wilde dieren.

Voorwaar reeds een ongewone loopbaan voor een Italiaanschen ridder: koopman, samenzweerder, balling, veldheer, vizier en leeuwenjager als bijverdienste, maar zijn rol was nog niet ten einde: de burgeroorlog brak uit en woedde door het gansche Middellandsche Zee-gebied ; ook Africa werd op zijn beurt hoofdtooneel van den strijd tusschen Caesar en de resten der republikeinen onder Scipio, Cato, Labienus, gesteund door Koning Juba van Numidië. Caesar, met betrekkelijk geringe krachten geland, werd zwaar in het nauw gebracht. Vooral de ruitery van Juba belemmerde hem in zijn bewegingen. Was niet kort geleden Crassus in soortgelijk woestijnterrein door lichte ruitery vernietigd en had niet de Numidische ruitery van Massinissa aan Scipio Maior de overwinning op Hannibals genie verschaft ? De republieken hoopten reeds, Caesar

verkeerde in zorg . . . daar op dat kritieke oogenblik komt het bericht, dat Sittius en de Mauretard in het gebied van Juba zijn gevallen en zijn hoofdstad zelfs bedreigen. Ijlings keert Juba terug en, als hij later weer naar liet hoofdtooneel van den strijd terugkeert, moet hij toch zijn veldheer Saburra met een deel van zijn troepen achterlaten.

Caesars overwinning werd niet onbelangrijk bevorderd door dit kranig en krachtig ingrijpen van Sittius.

En als straks te Thapsus de beslissing is gevallen, behoeft de veldtocht niet voltooid door een moeizame woestijnguerilla tegen Juba, want in den rug der hoofdlegers heeft Sittius Saburra vernietigd, Cirta genomen en Juba en de vluchtende republikeinen, van wie vele in zijn handen vielen, den weg naar de woestijnen afgesneden.

Is het wonder, dat Caesar zijn helper niet onbeloond liet? (Indien het waar is, dat Caesar aan de samenzwering van Catilina niet vreemd was, waren ze zelfs nog kameraden van vroeger). Indien hij gewild had, had hij ongetwijfeld nu in roem en glorie naar Rome kunnen terugkeeren, maar . . . Sittius is in den loop der jaren vervreemd van Rome, de Catilinariër van vroeger ontvangt uit de handen van Caesar het gebied, dat aan Juba had behoord, en wordt *Koning!* Regeert in stijl, sticht steden, werkt aan de Romanisering van zijn vorstendom.

Helaas, de Indian summer van deze veelbewogen loopbaan duurt slechts kort.

Zijn vriend en beschermer Caesar, die, zij het in grooter stijl, als Sittius, den Romein had afgelegd en de instinctieve Romeinsche afkeer van een regnum had verloren, valt onder de dolken der samenzweerders en Sittius wordt vermoord door een verwant van Juba, een zekere Arabion.

Cicero wijdt na zijn dood een kort woord aan hem: „Arabioni de Sittio non irascor”. Hij had met hem op voet van vriendschap gestaan, maar we mogen twijfelen of de typisch stad-Romeinsche man van de pen voor den vaderlandsloozen intrigant en strijder ooit oprechte sympathie heeft gehad; hij kende den Mensch Sittius ook wel beter dan wij. Voor de laatste phase van zijn loopbaan heeft een Cicero zeker geen sympathie kunnen voelen.

Sittius verdwijnt, nog een enkele maal worden de Sittiam, de met het Romeinsche burgerrecht begiftigde afstammelingen van

zijn vrijescharen genoemd. De snelle Romanisering van Africa is zeker mede aan hem te danken. De algemeen bekende geschiedenis gaat hem voorbij.

En toch, P. Sittius uit Nuceria, avonturier en roofridder wellicht, ge zijt een merkwaardig man geweest met een merkwaardig leven. Ik hoop dat een eervolle laatste rustplaats en een liefdevol: sit tibi terra levis", van trouwe Moorenhand U niet heeft ontbroken. Al moge gij geen held der historie geweest zijn, voor „held" in een jongensroman zou uw leven gemakkelijk de stof kunnen verschaffen.

Hilversum.

K. SPREY.

Het Wiegeliedje

Van al de negen ingezonden gedichtjes, staat, naar de meening der verschillende beoordeelaars n°. 1 bovenaan. Keurig van vorm en bewoording, is dit ware poëzie, waard in herinnering te blijven. „Het heeft voor een Nederlander meer waarde dan het Engels, en zelfs dan het Latijn." Maar als vertaling komt het niet in aanmerking, omdat de dichter zich niet aan het metrum gehouden heeft. Zijn iamben scheppen al dadelijk een gansch andere atmosfeer. En bovendien is het gedichtje geen wiegeliedje. Maria zou zeker de twee eerste regels niet zingen aan het wiegie van haar kind. Zij luiden een verhalend gedicht in.

Door de meeste beoordeelaars wordt — waar het oorspronkelijk rhythme bewaard is — aan n°. 2 de voorkeur gegeven, al vindt men de twee eerste regels ietwat gewrongen. „Het veroorlooft zich geen toevoeging, die enkel als rijmwoord dienst doet", zooals dat in sommige der andere vertalingen geschiedt. Dan komt n°. 4, met zijn zeer mooi einde, hoewel ook hier de twee eerste versregels niet vrij zijn van gewrongenheid. Ook in no. 6 wordt veel goeds gevonden, „dat echter bedorven wordt" door den 3en regel: Bij het spinnen zingt zij stenend. Ten slotte geeft één beoordeelaar de voorkeur aan n°. 9, hoewel, volgens een ander, „de eerste twee regels het oorspronkelijke in 't geheel niet weergeven."

Persoonlijk kan ik niet nalaten mijn dank te betuigen voor de belangstelling, waarmede het wiegeliedje door de lezers van *Hermeneus* is ontvangen. En het Nederlandsch is, acht ik, een gedichtje rijker. Wie is Anonymus ?

Utrecht.

P. FIJN VAN DRAAT.